

KATJA RINNE-KOSKI

HTM, Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti

MERJA LÄHDESMÄKI

KTT, Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti

ANNE MATILAINEN

MMM, Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti

Kyläyhdistykset ja yhteiskunnallinen yrittäjäyys?

Käynnissä oleva kunta- ja maakuntahallintouudistus on sekava nippu erilaisia vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. Sen suunnittelua on leimannut toisaalta epävarmuus siitä, millainen malli olisi sopivin ja toisaalta varmuus siitä, että vanhat rakenteet eivät enää toimi, ja nyt on aika uusille ajatuksille. Uudistuksen jälkeen osa suurista lakisäätelisistä tehtävistä siirtyy maakuntahallinnon järjestettäväksi, ja kuntien vastuulla on entistä vahvemmin elinvoiman kehittäminen ja asukkaiden hyvinvoinnin parantaminen sekä palvelutarpeisiin vastaaminen. Jatkossa kunta tulee muodostumaan ensisijaisesti paikallisista lähtökohdista käsin: tämä avaa uusia mahdollisuuksia tuoda esiin paikallisia ratkaisuja palvelutoiminnan kehittämiseksi ja tuottamiseksi. Palvelurakenteen kehitys on monen kunnan kohdalla ollut karua tarinaa ja on selvää, että maaseutu tarvitsee kipeästi uusia avauksia sen kehittämiseksi.

Yhtenä mahdollisena keinona palvelurakenteen kehittämiseksi ja ylläpitämiseksi on esitetty maaseudun asukkaiden entistä aktiivisempaa

osallistumista ja vaikuttamista palveluiden suunnitteluun sekä myös käytännön toteuttamiseen (Husberg 2013; myös Salminen, Häikiö & Lehtonen 2016). Asukkaiden vastuun ottaminen omasta hyvinvoinnistaan on ollut useiden vuosien ajan kasvava trendi esimerkiksi Iso-Britanniassa, jossa kylän kehitys ja hyvinvointi on usein organisoitu kylän oman liiketoiminnan kautta (ks. esim. Bland 2010). Suomessa kehitys ei kuntavetoisen hyvinvointipolitiikan myötä ole välttämättä vielä näin pitkällä, mutta keskustelu on etenevissä määrin siirtynyt kolmannen sektorin, kuten esimerkiksi yhdistysten, rooleihin ja mahdollisuuksiin palveluiden tuottajana vastauksena maaseudun häviävään palvelutuotantoon (Pihlaja 2010). On hyvin mahdollista, että maaseudun palvelutuotannosta yhä suurempi osa saattaa tulevaisuudessa perustua yhdistyssektorin aktiivisuuteen.

Yhdistystoiminnalla, erityisesti vapaaehtoisen kansalaistoimintaan perustuvalla kyläyhdistystoiminnalla, on perinteisesti ollut merkittävä rooli maaseudun elinvoimaisuuden ylläpitäjänä. On

kuitenkin erittäin tärkeä huomata, että palveluiden tuottaminen vaatii sitoutumista, säännöllisyyttä ja pitkäjänteisyyttä, eikä voida edellyttää, että yhdistykset kantaisivat tämän vastuun yksinomaan vapaaehtoisvoimin (Maaseutukatsaus 2014). Ongelmallista vapaaehtoistyönä toteutettavassa palvelutuotannossa on se, että työtaakka tehdystä vapaaehtoistyöstä keskittyy usein muutamille aktiivisille kyläihmisille, jotka saattavat vähitellen palaa loppuun ja kyllästyä toimintaan. Tällöin palvelutuotanto ei välttämättä ole kestävää ja pitkäjänteistä. Onkin tarpeen löytää uusia, vahvemmin organisoituja malleja, joiden kautta kylät voisivat toteuttaa palvelutuotantoa.

Yksi mahdollinen ratkaisu on yhteiskunnallinen yrittäjyys. Yhteiskunnallinen yrittäjyys asettuu ilmiönä perinteisten yksityisen-, julkisen- ja kolmannen sektorin välimaastoon ja viittaa sellaiseen yritystoimintaan, jonka ensisijainen tarkoitus ja tavoite on yhteiskunnallisen hyvän tuottaminen harjoittamalla vastuullista liiketoimintaa (Mäkelä 2013). Yhteiskunnallisella yrityksellä ei ole olemassa yhtä yksiselitteistä määritelmää. Yhteistä erilaisille määrittelyille kuitenkin on, että suurin osa yrityksen voitosta ohjataan sen valitseman yhteiskunnallisen tavoitteen toteuttamiseen. Tavoitteet voivat olla sosiaalisia, yhteiskunnallisia tai ekologisia. Yritysmuoto voi olla mikä tahansa, esimerkiksi yhdistys, osakeyhtiö tai osuuskunta.

Yhteiskunnallinen yritys soveltuu toimintamallinsa puolesta erityisen hyvin maaseudulle, joissa palvelumarkkinoita ei enää ole tai ne ovat vaillinaiset (Moilanen 2016, 151). Kyläyhdistyskontekstiin sovellettuna yhteiskunnallinen yrittäjyys tarkoittaisi sitä, että yhdistyksen toiminta tai osa siitä muutetaan yritystoiminnaksi, jonka voitto ohjataan takaisin yrityksen tai kyläyhteisön muun yleishyödyllisen toiminnan ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Samalla on mahdollista palkata muutama henkilö, joko osa-aikaisesti tai kokoaikaisesti, huolehtimaan toiminnan pyörittämisestä. Yhteiskunnallisen yrittäjyyden myötä kylä saisi tarvitsemiaan palveluja ja voisi siten parantaa asukkaiden hyvinvointia ja kylän elinvoimaa.

Yhteiskunnallisen yrittäjyyden hyödyntämisestä kunnan palvelutuotannon täydentäjänä on jo olemassa käytännön kokemuksia, kuten

esimerkiksi Eskolan kylän, Eräjärven kehittämisyhdistyksen tai Osuuskunta Viesimon toiminta, jotka osoittavat yhteiskunnallisen yrittäjyyden olevan varteenotettava vaihtoehto maaseudulla. Toiminnan leviäminen kuitenkin edellyttää kuntien ja yhdistysten toimintatapojen ja -järjestelmien kehittämistä yhteiskunnallisen yrittäjyyden edellytyksiä tukeväksi (esim. Moilanen 2016, 152).

Tämän puheenvuoron tarkoituksena on herättää keskustelua yhteiskunnallisen yrittäjyyden mahdollisuuksista Suomessa ja tarkastella yhteiskunnallista yrittäjyyttä erityisesti maaseudun asukkaiden näkökulmasta. Puheenvuoro perustuu Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin toteuttaman ja Etelä-Pohjanmaan ELY-keskuksen Manner-Suomen maaseutuohjelmasta rahoittaman yhteiskunnallisen yrittäjyyden hankkeen kyläyhdistyskyselyn sekä hankkeessa tehdyn Skotlantiin suunnatun opintomatkan havaintoihin.

Yhteiskunnallinen yrittäjyys meillä ja Skotlannissa

Yhteiskunnallisen yrittäjyyden alkujuuret johtavat sekä meillä Suomessa että Skotlannissa osuuskuntatoimintaan, joka on molemmissa maissa yhä edelleen suosittu yhteiskunnallisen yrittäjyyden muoto. Jo 1800-luvulla osuuskunnat olivat paikallisia ratkaisuja silloisen yhteiskunnan haasteisiin, kuten esimerkiksi työttömyydestä ja taloudellisesta lamasta selviämiseen tai maatalouden tarpeisiin. Toiminta kehittyi yhteisötaloudeksi, joka erityisesti Skotlannissa johti erilaisten yhteisöllisten yritysten kehittymiseen 1970-luvulla. Nykyään yhteiskunnalliset yritykset ovat Skotlannissa osa hallituksen erilaisia ohjelmia, strategioita ja hankkeita. Vaikka Suomessa yhteisötaloudella on vähintään yhtä pitkä historia kuin Skotlannissakin, yhteiskunnallinen yrittäjyys terminä on noussut keskusteluun oikeastaan vasta viime vuosina. Sen innoittajana olivat keskustelu palveluiden uudeltaisesta järjestämisestä ja erityisesti muiden maiden hyvät kokemukset kansalaisten osallisuuden lisäämisestä palveluiden tuottamisessa. (Bland 2010, Grönberg & Kostilainen 2012; *Social Enterprise in Scotland: Census 2015*.)

Iso-Britanniassa, ja siis myös Skotlannissa,

yhteiskunnallinen yritys on määritelty vuonna 2002 tietoisesti välttämällä painottaen sen ohjelmapolitiittisuutta enemmän kuin tiukkoja kriteerejä (Bland 2010, 14). Vuosien aikana yhteiskunnallinen yritys on saanut runsaasti erilaisia ilmentymiä, erilaisia hallintomalleja ja juridisia yritysmuotoja, joiden tavoitteena on vastata yhteiskunnallisiin ja ekologisiin ongelmiin erilaisin keinoin. Välttää määritelmää pidetään jopa etuna, sillä se mahdollistaa kaikenlaisen toiminnan eikä rajoita yhteiskunnallisten tavoitteiden asettamista. Määritelmä otettiin käyttöön Skotlannissakin, mutta ajan myötä sen nähtiin kaipaavan täsmenmistä, joka korostaa yhteiskunnallisen yrittäjyyden erityispiirteitä. Siksi Skotlannissa lanseerattiin vuonna 2012 yhteiskunnallisille yrityksille oma tunnusmerkitseminen, joka tunnetaan nimellä *Social Enterprise Code* tai lyhyemmin *The Code*. Yritystoiminnan kriteerit painottavat muun muassa yhteiskunnallisen hyvän tuottamista, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävästä yritystoiminnasta sekä rajoitettua voitonjakoa.

Suomessa yhteiskunnallisen yrityksen määritelmänä käytetään usein työ- ja elinkeinoministeriön vuonna 2010 perustaman yhteiskunnallisten yritysten toimintamallia tarkastelevan työryhmän esittämää yhteiskunnallisen yrityksen liiketoimintamallin mukaista määritelmää, jossa painotetaan yrityksen yhteiskunnallista missiota sekä rajoitettua voitonjakoa, jonka mukaan yritys käyttää voitostaan enemmän kuin puolet tavoitteensa edistämiseen ja toimintansa kehittämiseen. Vaikka määritelmät ovat huomattavan saman sisältöisiä, on erona se, että Skotlannissa yrityksen tuottama voitto käytetään kokonaan yrityksen sosiaalisten tai ekologisten tavoitteiden edistämiseen tai toiminnan kehittämiseen. Tämä tuntuu luontevalta erityisesti silloin, jos yritys on yhteisöomisteinen.

Suomessa hankaluutena on, että yhteiskunnallinen yritys sekoittuu usein sosiaaliseen yritykseen. Sosiaalisen yrityksen tavoitteena on työllistää vajaakuntoisia ja pitkäaikaistyöttömiä, kun yhteiskunnallisella yrityksellä tavoitteet liittyvät yrityksen omaan arvopohjaan. Käsitteitä sekoittaa vielä käänköongelma, sillä englanninkielisessä maailmassa yhteiskunnallisesta yrityksestä puhutaan termillä *social enterprise*, joka suomeksi

voi tarkoittaa sekä sosiaalista että yhteiskunnallista yritystä. Parempi termi voisikin olla *community-based enterprise*. Oman mausteensa soppaan tuo myös se, että Suomessa yhteiskunnallisten tavoitteiden asettamisessa on pääsääntöisesti totuttu ajattelemaan vapaaehtois- ja järjestötyötä eikä suinkaan liikevoittoa tavoittelevaa yritystoimintaa. Käsitteen yhteydessä on käyty keskustelua myös siitä, miten ja missä määrin yrityksen yhteiskunnallisuus määrittyy ja voiko julkisen sektorin omistama yritys tai liikelaitos olla yhteiskunnallinen yritys. (Kotiranta & Widgrén 2015.) Toisaalta voisi ajatella, että niin kauan kuin yhteiskunnalliselle yritykselle ei ole olemassa erityisiä yritysmuotoja tai taloudellisia etuja, asialla ei ole kovin suurta merkitystä. Edellä mainittu yhteiskunnallisen yrityksen toimintamallia selvittävä työryhmä tarkasteli samassa työssä myös yhteiskunnalliselle yritykselle suunnattuja etuuksia, ja sen mukaan tarvetta erillisille uusille tukijärjestelmille ei nähty olevan. Sen sijaan työryhmä päätyi suosittelemaan yhteiskunnalliselle yritykselle myönnettävän merkin kehittämistä, joka lanseerattiin vuonna 2011. Merkin myöntää hakemusten perusteella Suomalaisen Työn Liitto.

Suomessa on hyvinkin eriaviä käsityksiä siitä, kuinka yleistä yhteiskunnallinen yrittäjyys on. Arviot yhteiskunnallisten yritysten lukumäärästä vaihtelevat joistain sadoista useisiin tuhansiin. Esimerkiksi Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLAn vuonna 2015 tekemän esiselvityksen mukaan noin 19 000 yritystä vastasi käyttävänsä pääosan voitostaan jonkin yhteiskunnallisen päämäärän edistämiseen (Kotiranta & Widgrén 2015, 17–18). Rekisteritietoihin perustuvat arviot puolestaan esittävät Suomesta löytyvän noin 5 000 yhteiskunnallista yritystä, joten vaihteluväli on melko suuri. (Lilja & Mankki 2010; myös Kostilainen & Pättiniemi 2013.) Varmaa kuitenkin on, että tällä hetkellä yhteiskunnallisen yrityksen merkki on myönnetty 152 yritykselle. Rekisteröityneiden yritysten määrä on ollut tasaisessa kasvussa vuosien aikana: merkin alkutaipaleella se myönnettiin 30 yritykselle, vuonna 2014 yrityksiä oli jo 56, vuoden 2015 syksyllä 64 ja kesäkuussa 2017 merkki myönnettiin 35 uudelle yritykselle (Pättiniemi & Kostilainen 2015, 14–15; Moilanen & Karjalainen 2014, 13). Vuoden 2014 arvioiden

mukaan merkin saaneet yritykset työllistävät lähes 5000 ihmistä ja niiden yhteenlaskettu liikevaihto on yli 400 miljoonaa euroa (Nekkula 2014). On varmasti turvallista olettaa lukujen nousseen viimeisten kuluneiden vuosien aikana. Skotlannissa rekisteröityneiden yritysten lukumäärä on huomattavasti suurempi, sillä vuonna 2015 tehdyn selvityksen (Census 2015) mukaan niitä oli 5 199. Samaisen selvityksen mukaan sektori työllistää 112 409 ihmistä ja tuottaa vuosittain 3,63 miljardin punnan tulot. Yhteiskunnallisten yritysten poliittinen, taloudellinen ja yhteiskunnallinen merkitys tunnustetaan laajalti ja sitä pyritään edistämään muun muassa erilaisten rahoitusohjelmien sekä neuvonta- ja tukiorganisaatioiden kautta.

Yhteiskunnallisella yrittäjyydellä on tilausta Skotlannissa muun muassa maan demografian vuoksi, sillä suurin osa ihmisistä, noin 3,5 miljoonaa, asuu niin kutsutulla *The Central Belt*-alueella. Loput Skotlannin viidestä miljoonasta asukkaasta asuu maaseudulla, jota luonnehtii Suomen tapaan pitkät välimatkat ja harva asutus. Jotta asukkaat saisivat tarvitsemiaan palveluja, on Skotlannissa annettu tilaa paikalliselle aktiivisuudelle. Toimintatapa juontaa juurensa Tony Blairin hallituksen vuonna 1997 aloittamaan työhön taloudellisen kehityksen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden parissa, joka loi tietä yhteiskunnallisen yrittäjyyden kehittämiseksi. Yhteiskunnallista yrittäjyyttä koskeva poliittinen ohjelma muodostui neljän päätavoitteen kautta, jotka liittyivät yrittäjyyden kehittämiseen, julkisten palveluiden uudistamiseen vastaamaan paremmin kansalaisten tarpeisiin, alueiden ja seutujen elinvoiman lisäämiseen sekä järjestösektorin mahdollisuuksiin osallistua palveluiden tuottamiseen. Yhteiskunnallisten yritysten lukumäärän lisääntyminen ja toimijoiden yhteistyö johti vähitellen siihen, että hallitus tunnusti yhteiskunnalliset yritykset itsenäiseksi liikkeeksi. (Bland 2010, 23–24.)

Lisääntyvä kiinnostus johti myös hallituksen rahoituksen lisääntymiseen. Esimerkiksi vuosina 2008–2011 hallitus tuki kolmatta sektoria yhteensä 93 miljoonalla punnalla kolmen rahoitusohjelman kautta. Julkisen tuen vedenjakajana toimi *Social Investment Fund*, jolla oli kolmenkymmenen miljoonan korvamerkitty osuus kolmannen

sektorin toimijoille. Raha oli puoliksi lainaa ja puoliksi avustus, ja sen avulla pystyttiin perustamaan yhteiskunnallisia yrityksiä sekä myös kehittämään niiden toimintaa. (Telaranta 2010, 24.) Nykyään tuki- ja investointirahoitusta yhteiskunnallisen yrityksen perustamiseksi sekä koulutusta toiminnan tukemiseksi on saatavilla useasta eri lähteestä kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Yhteiskunnallisille yrityksille suunnatun rahoituksen määrästä on hankala saada käsitystä sen pirstaleisuuden vuoksi, mutta kokonaisuudessaan kyse on useista miljoonista punnista. Yhteiskunnallisen yrittäjyyden edistämiseksi Skotlannissa on viime vuonna laadittu uusi strategia, jossa painopisteiksi on valittu yhteiskunnallisen yrittäjyyden edistäminen, vahvempien organisaatioiden kehittäminen ja yhteiskunnallisten yritysten toiminnan mahdollistaminen. Strategiassa painottuvat tiedottamisen ja kouluttamisen tärkeys, yhteistyömallien ja -mahdollisuuksien kehittäminen sekä sen varmistaminen, että yhteiskunnalliset yritykset ovat varteenotettava vaihtoehto markkinoilla. (*Scotland's Social Enterprise Strategy* 2016–26.)

Skotlannin hallinnon näkökulmasta yhteiskunnallisten yritysten tukeminen luo työpaikkoja, osallisuutta ja hyvinvointia tavalla, johon ylhäältä alas -toimintatapa ei pysty. Pättiniemi ja Kostilainen (2015, 13) toteavat yhteiskunnallisen yrittäjyyden kehittymistä Suomessa hidastaneen kansallisen yhteiskunnallisen yritystoiminnan edistämisen vision ja strategian puuttuminen. Toisena tekijänä he esittävät yhteiskunnallisen yritystoiminnan kehittämisen lyhytjänteisyyden, pirstaleisuuden ja liiallisen riippuvaisuuden hankerahoituksesta. Kolmantena esteenä he näkevät puutteet yhteiskunnallisen yrittäjyyden säätely-ympäristössä. Korhonen ym. (2013, 12–13) lisäävät listalle vielä kuntien ja valtion päätöksenteon perustamisen taloudellisille periaatteille sosiaalisten vaikutusten jäädessä toissijaisiksi, yhteiskunnallista hyvää korostavien rahoituskanavien puutteen sekä yhteiskunnallisten yrittäjien neuvonta- ja tukirakenteiden puuttumisen. Samoin yhteiskunnallisten yritysten tilaa Suomessa tarkasteleva *Euroopan Komission maaraaportti* (2014) tunnistaa yhteiskunnallisen yrittäjyyden yleistymisen esteiksi päämäärätietoisen kehittämisen puutteen,

vaikuttavuusinvestointimarkkinoiden kehittymätömyyden ja yhteiskunnallisen yrityksen liiketoimintamallin tuntemattomuuden.

Vaikka yhteiskunnallisen yrittäjyyden edellytyksiä pohtinut työryhmä ei raportissaan esittänyt erillisten rahoitus- tai tukimallien perustamista, se ehdotti muun muassa olemassa olevien yritystukijärjestelmien kehittämistä huomioimaan paremmin yhteiskunnallisen yrittäjyyden erityispiirteet, ja kannusti kuntia sosiaalisten kriteerien käyttöön julkisissa hankinnoissa (*Yhteiskunnallisen yrityksen toimintamallin kehittäminen* 2011, 40–45). Maaseutupolitiikan neuvosto MANEn kumppanuuteen liittyvässä politiikkasuosituksessa (31.1.2017) huomautetaan, että yhteistoiminnan hankaluutena on ollut julkisen hallinnon voimakas sektoriajattelu, jossa julkisesta, yksityisestä ja kolmannesta sektorista puhutaan erillisinä ja kilpailevina toimijoina. Hallinnossa olisi tarve erityisesti kuntauudistuksen myötä kiinnittää entistä enemmän huomiota kumppanuuteen ja yhteisöllisyyteen perustuvan toimintatavan opetteluun ja osallisuuden kehittämiseen sekä riittävään resursointiin.

Hallinnon ja asukkaiden kohtaaminen tapahtuu useimmiten nimenomaan paikallishallinnossa, jonka tärkein hallinnon edustaja Suomessa on kunta; Skotlannissa vastaavaa hallinnontasoa edustaa yhteisö tai yhdyskunta (*community*). Tällä hallinnon tasolla on valtava merkitys siihen, mitä heidän alueellaan tapahtuu ja toisaalta myös siihen, mitä ei anneta tapahtua. Kunta- tai kylätasolla yhteiskunnallinen yrittäjyys perustuu asukkaiden tarpeisiin ja tietoon. Osallistamalla palveluiden tuottamiseen asukkaat pääsevät myös vaikuttamaan, jolloin osallistuminen on myös osallisuutta. Paikalliseen kehittämiseen tukeutuva toiminta todennäköisesti nauttii myös yhteisön legitimaatiota. Edut ovat ainakin näin paperilla kiistattomat, mutta ovatko asukkaat valmiita tämän kaltaiseen toimintaan? Mitä maaseudun asukkaat ajattelevat palveluiden tuottamisesta kylän tai kyläyhdistyksen omana toimintana?

Yhteiskunnallisen yrittäjyyden edistäminen maaseudun asukkaiden näkökulmasta: case Etelä-Pohjanmaa

Helsingin yliopiston Ruralia-instituutissa tehtiin vuoden 2016 kesällä Etelä-Pohjanmaan kyläyhdistyksille suunnattu kysely, jonka tarkoituksena oli selvittää kyläyhdistysten näkemyksiä kylien palveluista ja niiden tulevaisuudesta. Kyselyssä kysyttiin vastaajien näkemyksiä kylän nykytilasta ja tulevaisuuden haasteista, kylän palvelutarjonnasta sekä kyläyhdistyksen ajatuksia yrittäjyydestä ja palveluiden tuottamisesta.

Kysely lähetettiin Etelä-Pohjanmaan Leader-ryhmien kyläasiamiesten välityksellä 245 kyläyhdistykselle, nuorisoseuralle, maa- ja kotitalousseuralle tai vastaavalle organisaatiolle, jotka asiamiesten tiedon mukaan toimivat kylällä kyläyhdistyksen tapaan. Vastauksia kyselyyn saatiin 92, jonka myötä kyselyn vastausprosentiksi tulee 37,6 %. Kyselyn taustatiedoissa kysyttiin kyläyhdistyksen jäsenmäärää ja arviota aktiivisten jäsenten lukumäärästä, jotta saataisiin arvionvarainen käsitys alueen kylätoimijoiden lukumäärästä. Vastausten mukaan Etelä-Pohjanmaan kyläyhdistyksissä ja niitä vastaavissa organisaatioissa on mukana noin 11 000 toimijaa, joista aktiivisia jäseniä on 13 % eli arviolta 1 400 toimijaa. Ottaen huomioon, että vastaajamäärä edustaa noin kolmattaosaa maakunnan kylätoimijoista, on todennäköistä, että kyläasioiden kanssa on tekemisissä kaikkiaan noin 30 000 asukasta, joista aktiivisia on noin kymmenesosa eli 3 000. Vaikka kyse on summittaisesta arviosta, saadaan siitä käsitys kylätoimijoiden määrästä ja potentiaalista alueella.

Kyselyyn vastaajat olivat hyvin samanmielisiä haasteista, joita kylät kokevat. Keskeisimpinä mainittiin asukkaiden ikääntyminen, yhdistysten ja seurojen vähäinen aktiivisuus, palveluiden vähentyminen ja hankaluus saada asukkaita mukaan kylän kehittämiseen. Kaikkein suurimpana haasteena nähtiin asukkaiden ikääntyminen. Kylät eivät ole silti lamaantuneet haasteiden edessä. Tämä ilmenee kysymyksestä, jossa vastaajia pyydettiin kuvailemaan kyläänsä yhdellä sanalla. Tulos sanan esiintymiskertojen mukaan tallennettuna sanapilvenä näkyy kuvasta 1:

konkreettisin liittyi palvelutoiminnan järjestämisen käytännön kysymyksiin:

Haluaisimme palkata kylätalkkarin/avustajan – –. Tällaisen palvelun järjestämisen pitäisi olla helpompaa. Nyt tarvittavia tietoja piti kaivaa kiven alta monelta eri viranomaiselta ja muulta taholta. Tästä asiasta voisi tehdä jonkun valmiin mallin kyläyhdistyksille ym.!

Keskeisimpinä esteinä tai haasteina kyläyhdistyksen palvelutuotannossa olivat vastaajien mukaan epävarma kysyntä ja asiakkaiden puute, oman innokkuuden tai aktiivisuuden puute ja rahoitusongelmat. Myös palvelutuotannon ideoiden puute sekä osaavien tekijöiden puute saivat mainintoja. Toisaalta osaavat ihmiset, innokkuus ja kiinnostus kylän kehittämiseen sekä yritysosaaminen nähtiin myös kyläyhdistyksen palvelutuotannon keskeisinä resursseina. Vastausten voisi ajatella heijastelevan kyläyhdistyksissä vallitsevaa ilmapiiriä tai näkökulmaa palvelutuotantoon nähden.

Kyläyhdistysten näkemykset vastuun ottamisesta

Kyselyyn vastanneista kyläyhdistyksistä 52,2 % näki, että kyläyhdistyksen pitäisi ottaa enemmän vastuuta kylän kehittämisestä sekä asukkaiden hyvinvoinnista. Kieltävästi vastasi 47,9 % vastaajaa. Vastausten avoimista perusteluista erottuu neljä näkökulmaa, joista ensimmäinen liittyy kyläyhdistysten nykytilanteeseen ja toimintaan. Kyläyhdistykset toimivat monessa paikassa jo resurssien ääri-rajilla, eivätkä aktiivisesti mukana olevat ihmiset jaksaa enää ottaa vastuulleen lisätehtäviä. Toisaalta jotkut kyläyhdistykset käyvät tavallaan alikierroksilla, jos kylän asukkaat eivät innostu yhteisestä tekemisestä eikä heitä saada innostettua mukaan tekemiseen.

Toinen näkökulma liittyy kyläyhdistyksen rooliin kylässä. Joissain vastauksissa painotetaan kyläyhdistyksen toimivan välittäjäorganisaationa kylän, kunnan ja muiden toimijoiden välillä, jolloin kyläyhdistyksen rooliksi valitaan toiminnan mahdollistaminen:

Olemme puitteita hyvinvoinnille pyrkiessä ja onnistuneet luomaan. Kyläyhdistyksen roolin olemme nähneet nimenomaan puitteiden luojana, ei niinkään palveluiden tuottajana.

Tehtävämme on tarjota paikka ja tapahtumia, joissa voi kokoontua ja virkistyä. Meillä ei kuitenkaan ole kuntapoliittisesti vastuuta emmekä ole ainoita toimijoita kylällämme.

Kolmas näkökulma ottaa päinvastaisen asenteen ja näkee kyläyhdistyksen roolin aluekehityksen välineenä kylässä:

Kyläyhdistyksen kautta tehdyt ehdotuksen otetaan paremmin huomioon kaupungin suunnitelmissa.

Pitäisi, koska kunnan rooli on aivan olematon. Kunta keskittyy parin ydintaajaman asioihin. Yhdistys on tarpeen herättämään ideoita paikallistasolta.

Neljäs näkökulma puolestaan kiinnittää huomiota vastuunkantamisen taloudelliseen puoleen. Kehittämistoiminta tarvitsee rahoitusta, ja sen hankkiminen saattaa olla hankalaa. Toimintaa voi rahoittaa joko hankkimalla kyläyhdistykselle enemmän tuloja tai hyödyntää kyläyhdistyksen mahdollisuuksia toimia erilaisten rahoitusten hakijana.

Vastausten perusteella näyttää siltä, että Etelä-Pohjanmaan kylätoimijat ovat varovaisen kiinnostuneita mahdollisuudesta tuottaa palveluja. Aineiston mukaan näyttäisi myös siltä, että mitä enemmän kylällä on yritysosaamista, sitä valmiimpia kyläläiset ovat ottamaan vastuuta kylän kehittämisestä ja asukkaiden hyvinvoinnista. Vastaaajille esitettiin lisäksi vielä patteristo väittämiä, joita heitä pyydettiin arvottamaan näkemyksensä mukaan. Niiden perusteella kyläyhdistykset haluavat mieluusti itse päättää, mitä palveluita kylällä tuotetaan, mutta niiden tuottajan ei välttämättä tarvitse olla kunta. Yhteiskunnallinen yrittäjyys nähdään vastaajien mielissä varteenotettavana vaihtoehtona kylän palvelutuotannon kehittämisessä, sillä 45 % vastaajista on samaa mieltä, 43 % ei ole samaa eikä eri mieltä ja loput 11 % ovat eri mieltä. Samoin osuuskuntatoiminta nähdään yhtenä mahdollisena liiketoimintamuotona.

Kunnalla on silti merkittävä rooli kylien palvelutuotannossa, sillä noin 40 % kyselyyn vastanneista on samaa mieltä väittämän kanssa, jonka mukaan on kunnan vastuulla tuottaa kylälle tarvittavat palvelut. Vajaa kolmasosa vastaajista ei ole samaa eikä eri mieltä ja kolmasosa vastaajista on eri mieltä väittämän kanssa. Kuntaa ei pidetä palvelutuotannon kehittämisen estäjänä, mutta sitä syytetään kiinnostuksen puutteesta. Tämä ilmenee väittämäkysymysten lisäksi avoimissa vastauksissa, joissa kysyttiin vastaajien tyytyväisyyttä kunnan toimintaan kylien hyväksi. Eniten mainintoja saa kuntien palvelutoiminnan keskittäminen ja sen vaikutukset kyliin:

Kunta näkee kylät rasitteena ja panostaa vain matkailuun ja keskustan kehittämiseen. Mielestämme maaseutu ja kylät tulisi nähdä vahvuutena ja mahdollisuutena, erityisesti maalle muuttoa suunnittelevien houkuttelemisen näkökulmasta.

Kunnassa tunnutaan ajattelevan, että vähenevät resurssit pitäisi kohdistaa kirkonkylään.

Kylät kaipaavat lisää vuorovaikutusta ja tiedonvaihtoa kunnan kanssa. Vastauksissa toivotaan, että kunnat olisivat kyliin useammin yhteydessä ja toisivat päättäjiä vierailuille kaukaisempiinkin kyliin. Vuorovaikutuksen toivottaisiin olevan nykyistä suunnitelmallisempaa ja sen kautta tuovan paremmin esille kylien elinvoimaisuutta ja tarpeita, joita kunta voisi tukea hanketoiminnalla ja muulla resursoinnilla.

Kun kyliltä kysyttiin, olisivatko he valmiita perustamaan esimerkiksi osuuskunnan ylläpitämään maaseudun elinvoimaa ja maaseudun palveluja asuinalueellaan, oli vastaanotto varovainen: 65 % vastaajista ei pitänyt sitä mahdollisena omalla kylällään ja 35 % suhtautui ajatukseen myönteisesti. Avoimista perusteluista voidaan tulkita, että osassa kylistä on pinnan alla kytymässä ajatus palvelutuotannosta:

Aktiivisia asukkaita etsitään koko ajan.

Kohteita on, joita osuustoiminnalla voidaan auttaa / palvella. Kiinnostusta selvittämiseen on.

Toisaalta perusteluissa tuodaan esiin myös palvelutoiminnan aloittamisen realiteetteja

asukkaiden hankalasta aktivoinnista ja aktiivisen toimijajoukon ajanpuutteesta riittävän asiakaspohjan saamiseen ja epäilykseen toiminnan kannattavuudesta. Samoin ajatus kylätoiminnan vapaaehtoisuudesta saattaa olla ristiriidassa sen ajatuksen kanssa, että kylätoiminnasta tulisikin yritystoimintaa. Periksi ei kuitenkaan anneta:

Näyttää maailma olevan siihen suuntaan menossa, että jos jotain aikoo saada, se pitää itse tehdä.

Millaiset ovat yhteiskunnallisen yrittäjyyden edistämisen mahdollisuudet Suomessa?

Yhteiskunnallinen yrittäjyys kuulostaa toiminnalta, mille Suomessa olisi juuri nyt tarvetta ja edellytyksiäkin. Jostain syystä toimintamalli ei vain ole ottanut merkittävässä määrin tuulta siipiensä alle hyvistä olemassa olevista esimerkeistä huolimatta (ks. myös Moilanen 2016, 149). Edellä olevan katsauksen perusteella keskeisimmiksi syiksi on esitetty yhteiskunnallisen yrittäjyyden kehittämisen strategian puutetta, puuttuvia rahoitus- ja tuki-instrumentteja sekä yhteiskunnallisen yrittäjyyden toimintamallin vähästä tunnettuutta. Nämä ovat teemoja, jotka ovat tavalla tai toisella ratkaistavissa yhteiskunnallisella tasolla, jos halutaan. Tästä ovat esimerkkinä muun muassa tässäkin mainittu Skotlanti (ks. esim. OECD & EU 2017).

Skotlannissa maan hallitus on osoittanut jatkuvaa ja lisääntyvää rahoitusta yhteiskunnallisten yritysten tukemiseksi, mikä on johtanut paitsi yritysten lukumäärän myös niiden yhteiskunnallisen merkityksen kasvamiseen. Skotlannissa yhteiskunnallisten yritysten kehittäminen ja resursointi pohjautuu vahvasti paikallisuuteen ja paikkaperustaiseen kehittämiseen, paikalliset toimijat ovat avainasemassa. Paikallinen julkinen sektori on usein toiminnassa mukana mahdollistajana. Tulevaisuudessa tämä on paikallisen julkisen sektorin rooli yhä suuremmissa määrin myös Suomessa. Se kuitenkin edellyttää muutoksia vallitsevassa toimintakulttuurissa. Kuten aikaisemmin tuotiin esiin, suomalaista julkista sektoria, kunnat mukaan lukien, leimaa yhä edelleen

voimakas sektorijattelu, jossa kolmannen sektorin toimijat nähdään erillisinä ja mahdollisesti jopa kilpailevina toimijoina. Toinen, ehkä jopa merkittävämpi asia on hallinnollisen päätöksenteon painottuminen taloudellisiin tekijöihin. Skotlannissa sosiaalisten ja yhteiskunnallisten vaikutusten huomioiminen osana päätöksenteon ja hankintojen tekemistä näytti painottuvan nimenomaan paikallisen kokonaishyödyn tavoitteluun, joka toteutuessaan säteilee hyvinvointivaikutuksia ympäristöön laajemminkin, vaikka sosiaalisten ja yhteiskunnallisten vaikutusten mittaaminen on osoittautunut vaikeaksi myös Skotlannissa.

Yhteiskunnallisten haasteiden lisäksi vastassa ovat kuitenkin myös subjektiivisiin kokemuksiin perustuvat esteet. Esimerkiksi muiden yrittäjien näkökulmasta yhteiskunnallisen yrittäjyyden tukeminen saattaa näyttytyä markkinoita ja kilpailua vääristävänä tekijänä, vaikka yhteiskunnallisen mission omaavat yritykset toimisivatkin alueilla tai toimialoilla, jotka eivät kiinnosta puhtaasti markkinaperusteisesti toimivia yrityksiä. Toisaalta kyläyhdistyksen aktiivisuudessa on samalla kyse kylää suuremmasta alueesta, jossa kyläyhdistys tai kyläyrittäjä joutuu ottamaan huomioon kunnan poliittisen tahtotilan. Kylätoiminnan kuntapoliittinen konteksti konkretisoituu esimerkiksi kunnan aluekehitys- tai palvelustrategioissa, maankäyttösuunnitelmissa sekä kunnan yleisessä poliittisessa päätöksenteossa.

Paikallisella tasolla yhteiskunnallisen yrittäjyyden lentoonlähdön esteenä saattavat olla myös kulttuuriset syyt: asukas- ja kylätoiminta pohjautuu useimmiten vapaaehtoisuuteen, jolloin ajatus toiminnan muuttumisesta yritystoiminnaksi saattaa tuntua liian sitovalta ja velvoittavalta. Toisaalta kyse on myös yrittäjämäisestä ajattelusta, mistä Etelä-Pohjanmaan kyläyhdistyksille suunnattu kysely antoi osviittaa. Yhteiskunnallisen yrittäjyyden rantautuminen suomalaisen

maaseutukontekstiin edellyttää muutosta kylätoiminnan muodoissa: talkoilla toteutetut rakennusprojektit muuttuvat liiketoimintasuunnitelmien pohtimiseksi, kun uuden monitoimihallin tai kyläyhdistyksen käyttöön hankitun kyläkoulun käyttökustannuksiin täytyy saada tuloja. Toisaalta monimuotoistuvat kylätoiminnan muodot voitaisiin nähdä mahdollisuutena saada uusia toimijoita, erityisesti nuoria, mukaan toimintaan. Lisäksi kylätoiminnan muuttuminen osittain yrityserustaiseksi saattaa esimerkiksi kunnan näkökulmasta näyttytyä aikaisempaa vaikuttavampana yhteistyö- ja keskustelukumppanina.

Etelä-Pohjanmaan kyläyhdistyksille suunnatun kyselyn perusteella näyttää siltä, että kylien asukkaissa kyllä kytee tahtoa, intoa ja uskallusta sukeltaa uuteen kylätoimintaan. Kysely on toki vain pieni otos kylätoimijoiden ajatuksista, mutta kylätoiminnan konteksti näyttäisi olevan kuta kuinkin samantyyppinen laajemminkin: palveluiden hävitessä, asukkaiden ikääntyessä ja kuntien resurssien pienentyessä kylien on reagoitava jotenkin, jos ne haluavat pysyä elinvoimaisina yhteisöinä. Monessa kylässä saattaa olla niin, että kylien palo omaan palvelutuotantoon on syvenevän ahdingon myötä vasta syttymässä. Suurimpana esteenä on saattanut olla, että ajankohta yhteiskunnallisen yrittäjyyden kehittämiseksi on ollut väärä: ehkä yhteiskunnallisen yrittäjyyden kehittämiseksi ei ole ollut tarpeeksi suurta paikallista painostusta eikä sen vuoksi ole lähtenyt etenemään hallinnossa. Käynnissä oleva maakunta- ja hallintouudistus voisi toimia kaikkien esitettyjen yhteiskunnallisen yrittäjyyden kehittämisen esteinä pidettyjen osin institutionaalisten ja kulttuuristen näkemysten muutosagenttina. Nyt maakuntaudistuksen äärellä aikaikkuna saattaisi olla sopivasti raollaan myös meillä Suomessa. Voitaisiko esteet muuttua mahdollisuuksiksi?

Lähteet

- Bland, Jonathan 2010. Yhteiskunnallinen yritys – ratkaisu 2000-luvun haasteisiin. Ison-Britannian malli ja sen kokemukset. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Strategiset hankkeet 22/2010. Edita Publishing Oy, Helsinki.
- European Commission 2014. A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country report: Finland. European Union.
- Grönberg, Ville & Harri Kostilainen 2012. Sosiaalisten yritysten tila ja tulevaisuus. Yhteinen yritys -hanke, loppuraportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 12/2012. Edita Publishing Oy, Helsinki.
- Husberg, Antonia 2013. Palveluaukkoja ja paikallisia ratkaisuja, osa 1, ehdotus maaseudun palveluohjel-maksi. Maaseudun palveluohjelman esiselvitys -hankkeen loppuraportti. Kuntaliiton verkkojulkaisu. Saatavana: http://shop.kunnat.net/product_details.php?p=2867 [viitattu 3.8.2017.]
- Korhonen, Ulla, Elina Vanhapiha, Jari Karjalainen, Harri Kostilainen, Karoliina Ahonen & Ritva Karinsalo 2013. Yhteiskunnallisten yritysten Living lab – tukimallia rakentamassa. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki.
- Kostilainen, Harri & Pekka Pättiniemi 2013. Avauksia yhteiskunnallisen yritystoiminnan tutkimukseen, FinSERN 1. Riika: InPrint.
- Kotiranta, Annu & Joonas Widgrén 2015. Esiselvitys yhteiskunnallisesta yrittämisestä – Katsaus yhteiskunnallisiin yrityksiin ja vaikuttavuusinvestoimiseen Suomessa. ETLA Raportit No 46. Saatavana: <http://pub.etla.fi/ETLA-Raportit-Reports-46.pdf> [viitattu 5.8.2017.]
- Lilja, Inka & Jussi Mankki 2010. Yhteiskunnallinen yritys – Luova ja yhdistävä toimintatapa. Yhteinen yritys –hanke. Helsinki.
- Maaseutukatsaus 2014. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Alueiden kehittäminen. Maaseutupoliitikan yhteistyöryhmä. 2/2014. Helsinki.
- Maaseutupoliitikan neuvosto MANE 2017. Kansalaistoiminnan verkosto, kumppanuus, policy brief. Saatavana http://www.maaseutupoliitikka.fi/kumppanuus/kumppanuuskyna/kumppanuuden_yhteiskuntapolitiikan_vahvistaminen_on_valttamatonta_sote_maakunta_ja_kuntaudistuksessa.3826.blog [viitattu 1.8.2017.]
- Moilanen, Hanna & Jari Karjalainen 2014. Yhteistoiminnasta ratkaisuja – Etelä-Savon yhteiskunnallista yrittäjyyttä rakentamassa. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki.
- Moilanen, Hanna (2016). Yhteiskunnallinen yritys voimavarana sote-palvelumarkkinoilla. Teoksessa: Jorma Niemelä (toim.). Sote sosiaalisen kestävyuden vahvistajana. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki. 149–152.
- Mäkelä, Tapio. 2013. Yhteiskunnallinen yrittäjyys: toimintaa talouden, politiikan ja etiikan välimaastossa. Teoksessa: Kostilainen, Harri & Pekka Pättiniemi (toim.). Avauksia yhteiskunnallisen yritystoiminnan tutkimukseen. InPrint, Riika. 27–37.
- Nekkula, Kimmo 2014. Yhteiskunnalliset yritykset kestävää hyvinvointia luomassa. Saatavana: <https://www.tekes.fi/globalassets/global/ohjelmat-ja-palvelut/ohjelmat/liideri/kimmo-nekkula-yhteiskunnalliset-yritykset-kestavaa-hyvinvointia-luomassa24-9-2014.pdf> [viitattu 9.8.2017.]
- OECD/EU 2017. Boosting Social Enterprise Development: Good Practice Compendium. OECD Publishing, Paris. Saatavana: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264268500-en> [viitattu 11.8.2017.]
- Pihlaja, Ritva 2010. Kolmas sektori maaseutukunnissa. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, Maaseutupoliitikan yhteistyöryhmä, kansalaisjärjestöteemaryhmä, Kunnallisanalan kehittämissäätö. Ruralia-instituutin julkaisuja 19. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.
- Pättiniemi, Pekka & Harri Kostilainen 2015 (toim.). Yhteiskunnallisen yritystoiminnan monet kasvot. FinSERN:in 14.11.2013 järjestämän yhteiskunnallisten yritysten tutkimuskonferenssin julkaisu. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki.
- Salminen, Jarkko & Liisa Häikiö & Pauliina Lehtonen 2016. Osallistuva budjetointi hallinnollisena ja poliittisena käytäntönä. Hallinnon tutkimus 1/2016.
- Scotland's Social Enterprise Strategy 2016–26. Scottish Government: Edinburgh. Saatavana: <http://www.socialenterprisescotland.org.uk/files/4defb475a5.pdf> [viitattu 1.8.2017.]
- Social Enterprise Code of Practice. Saatavana: <http://www.se-code.net/> [viitattu 29.8.2017.]
- Social Enterprise in Scotland: Census 2015. Saatavana: <http://www.socialenterprisescotland.org.uk/files/1a891c7099.pdf> [viitattu 1.8.2017.]
- Telaranta, Jussi 2010. Ison-Britannian kolmas sektori. Maaraportti Skotlannin maaseutualueiden palveluntuotannosta. Raportteja 58. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.
- Yhteiskunnallisen yrityksen toimintamallin kehittäminen 2011. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 4/2011. Edita Publishing Oy, Helsinki.